מאַקס ליבערמאַן

צו דעם 75טען געבורטסטאג

ראַטענוי דערציילט (אין זיינע געזאמעלטע שריפטן, 4 באַנד, מאַקס ליבערמאַן, 1918), אז א מאָל אין אַן אָוונט איז אים אויסגעקומען צו זיצן בא ליבערמאַנען אין ארבעטס־צימער, וואס געפינט זיך נעבן דעם בראַנדענבורגער טויער אין קוקט אַרויס ווייט איבער דעם טירגאָרטן.

ליבערמאַן האָט אָנגעשריבן א מאמר וועגן איזראַעלס, האט אים פארגעליינט פאר ראַטענוי אין געוואָלט הערן, וואס ער וועט זאָגן. אז ראַטענוי האט געהערט דעם מאמר, האט ער זיך אָנגערופן: „אַן אַנטיק, אבער איך האב די גאַנצע צייט געווארט אויף איין וואָרט און איך האב דאס וואָרט נישט געהערט".

דאס וואָרט, וואָס ראַטענויען האָט געפעלט אין ליבערמאַנס מאמר, איז געווען: געמיט.

ליבערמאַן האָט תמיד געשפּירט א פּחד פאר געפילבעטאָנטע ווערטער, פאַר אַ סופערלאַטיוו בכלל. פאַר שטארקע פארבן אויך. מסתמא האט ער געהאלטן אַ זון־אונטערגאנג פאַר צו שאַרף און איבערהויפּט פאר אַ זאך אָן אַ טעם (בלתי ספק, אז פאר אַ זאַך אָן אַ טעם). פאַרשטייט זיך, אז די אַזוי גערופענע „אויסדרוקספולע" געזיכטער, כאַראַקטער־קעפּ און דראַמאַטישע בילדער זיינען אים געווען אומסימפּאַטיש.

ראַטענוי זאָגט אבער (און אין די דאָזיגע ווערטער איז דא אַ התראה) אז „אויך הינטער דעם ביליגן און פאַלשן געפיל ווערט נאָר אויף אַ קוצו של יוד געספּק'ט אין דאָס אמת'ע און אין דאס מענשליכע, אַנטשטייט דערפון סקעפּטיציזם, וואס פארגליווערט די גאנצע קונסט און דעם גאנצן לעבן".

ליבערמאַן באַנוגט זיך מיט אַ לפי־ערך'דיגער זעאונג. ער לאָזט זיך קיינמאָל נישט אַריין אין קיין פרטים. ער רירט נישט אָן. ער רעפּראָדוצירט נישט דאָס פיינע געוועב פון די קעמערלאַך פון דעם יש. די וועלט וואָס ער מאָלט, איז גאָר כמעט קיין קערפּער ניט. אפשר היינגט דאס צוזאמען מיט דער ווייטזיכטיגקייט פון דעם קינסטלער, וואָס ער האט שוין געהאט פון פרי אָן. אַזוי האט מען געפּרובט צו דערקלערן דעם אייגנארטיגן פארדרייען אין אויסשפּרייטן פון על־גרעקאָס בילדער, אַ מאָלער וואס האט געמאלט אין שפּאניען אין דעם 16 יארהונדערט און וואס איז נאָך עד היום פאַר פולען מער ווי דער בארימטער וועלאַסקעז, דורך אַן אויגן־פעלער. עס וואָלט אבער געווען אַ טעות צו דערקלערן די אייגנאַרט פון אַ קינסטלער מיט דער באַשאַפנקייט פון זיין פיזישן אויג, און נאָר מיט דעם אליין. עס איז קיין פראגע ניט, אַז דאָס וויכטיגסטע איז דער פּסיכישער מאָמענט און דאָס קאָן מען נאָר אַנאַליזירן אויפן סמך פון אַ ברייטן ביאָגראפישן מאטעריאל.

אגב פירט שוין אַן אויבנאויפיגער קוק אין ליבערמאַנס שאַפן צו אַ באַדייטנדיגער אַנטדעקונג. מען זעט בחוש, אַז ליבערמאַנס גלייכגילטיגקייט פאר דאס נאָהנטע, פאר דאס איינצעלנע, דאס פערזענליכע, אַז זיין קאַלטקייט פאר דאָס איבערלעבן פון איינעם אַ גאנץ באשטימטן מענטשן, אַז אָט די דאָזיגע קאַלטבלוטיגקייט ציט די יניקה פון דעם ווידערווילן, פון דעם אומצוטרוי, וואָס ער האָט געשפּירט בנוגע דעם מענטשן פון זיין קלאס, פון דעם העכערן מיטלשטאנד. פון דער אָפּשטויסונג צו די נאָהנטע מיטמענטשן ווענדעט זיך זיין בליק צו דער ווייטקייט און אָפּטמאָל שווערן וועג, אויף וועלכן עס הייבט אָן גיין דער קינסטלער, וואס שטייט אין סכסוך מיט זיין סביבה, געפינט ער דאָס לאַנד פון זיינע חלומות... האָלאַנד. דער האָלענדישער פּויער, דער ארבעטער, דער האַנדווערקער, די פרוי, דאָס קינד, אָט די דאָזיגע מענטשן דוקא דערפאר, ווייל זיי זיינען פרעמד, נישט אויסצופאָרשן, נישט צו דערגרייכן, ווייל זיי רייצן נישט און ערגערן נישט אויף, אָט די דאָזיגע מענטשן קומען אים אויס פאר אַן עסטעטישן יקר המציאות. צוליב אַזוינע מאָטיוון אַן ערך, האט דער האָלענדער וואַן־גאָג פאַרביטן זיין היימאט מיט דער פּראָווינצאלישער לאנדשאפט. דער חילוק איז אין דעם, וואס דער נאָרדלענדער דאַרף האָבן דרום־זון, בשעת ליבערמאנען דעם גרויס שטאָטיגן מענטשן און יידן, האט פארכישופט דאס עלעמענטארע, חיה'שע באַגער־לעבן אין זיין אינטימער שייכות צו דער נאטור, צו דער פיזישער אַרבעט.

ליבערמאַן קוויקט זיך פון דאָס טיפּישע, פון דעם ריטם פון פּשוטער ארבעט, וואס גייט פאנאנדער אין גלייכע באוועגונגען. דעריבער האט ער געמאָלט פליקערקעס פון גענז, פלעכטער פון קערב, קאָנסערוון־מאכערקעס, אויך אַ שניידער־שול, אַ שול פון קליינע קינדער, אַ וואַרקשטאַט פון שוסטער, אַ שייער פון פלאַקס, אַ שטיבל פון אַ לאָטסמאַן, אַ מושב־זקנים א. א. וו. און תמיד האָט ער זיך געפלייסט ארויסצוגעפינען דאָס געמיינזאמע אין דער מראה פון די מענטשן, וועלכע עס פאַראייניגט אַן ענליכע ארבעט, אַן ענליכער אַרט לעבן, נישט, אַ שטייגער, דאָס פארשיידנארטיגע, וואָס עס מוז דאָך קומען צום אויסדרוק, ווען מען באַטראַכט נעהנטער. ליבערמאַן איז דער פאָרשטעלער פון מיליטאריזירטע ארבעט. ער איז אַ מאַסן־שילדערער. ער וואָלט אויך געקאָנט מאָלן סאָלדאַטן־סצענעס, ווען עס וואָלטן פאר אים נישט געווען קיין שטער די ספּעציפיש־יידישע מאָמענטן.

עס איז אויסער געוויינליך כאַראַקטעריסטיש פאר ליבערמאַנס שאַפן, אז ער האט אפילו געמוזט האָבן דעם האָלענדישן ראַם פאר זיין פאָרשטעלן דעם יידן. פאר דעם בערלינער יידן האט ער קיין זאך נישט געהאט. אקעגן זשע האט אים אויסגעזען דער אַמסטערדאַמער פאר אַ זאך, וואס איז ראוי צו ווערן פאָרגעשטעלט. בדרך אגב איז ער אויך צו דעם אַמסטערדאַמער יידן קיינמאל נאָהנט נישט צוגעטראָטן. אין זיינע האָלענדישע יידישע בילדער האָט ער זיך זעהר קנאַפּ אָפּגעשטעלט אויף דאָס פיזיאָנאָמישע. דער אַמסטערדאַמער יידישער קווארטאַל, וואָס ער האָט עטליכע מאָל פאָרגעשטעלט, איז אַ כוואַליע, ווי מען קאן נישט אונטערשיידן דאָס איינצעלנע.

די דיסטאנץ פון דער זאך איז דאָס עסטעטישע געזעץ, וועלכן ליבערמאַן האָט זיך כמעט תמיד אונטערגעוואָרפן. איגנאָרירט

ער באַוואוסטזיניג דאס אינדיווידועלע, האט ער מורא פאר
דעם איינצעלנעם מענשען אָדער ער זעט אים פּשוט ניט? די
ערשטע השערה וועט מסתּמא זיין די ריכטיגע. ליבערמאַן
קאָן נישט סובל זיין דאָס צופיל מענשליכע. פּונקט ווי מאקס
פרידלענדער האָט וועגן דעם גלענצנדיג געזאָגט אין זיין בוך
„מאקס ליבערמאַנס גראַפישע קונסט" (1920). ביי אים
הייסט דאָרטן: „ער זעט אויסצומיידן צו שילדערן דאס וואָס עס
רייצט אים און וואָס עס דרינגט אריין אין דעם תּחום פון
ווילן". פרידלענדער מיינט דאס אין שיכות מיט דעם פּאָר־
טרעט פון דער פרוי, וואָרים מ'האט אויפגעוואָרפן ליבער־
מאַנען, אז ער האָט קיין חוש ניט פאר דעם ווייבליכען חן.
אסקעטיש, שטרענג, נישט בויגעוודיג, אַ שווערער זיט־
ליכער, סאָציאַלער ערנסט איז דער חותם פון דער דאָזיגער
קונסט. אין אַ שאַרפן קאָנטראַסט צו דעם רחבותדיגן לעבן,
וואס רינגעלט זי אַרום. פּונקט ווי טאָלסטאָי איז אוועק אין
פאָלק, אזוי איז ליבערמאַן אוועק קיין האָלאַנד, אין דעם
לאַנד פון פּויער און זעלבסט־צופרידנקייט. פּונקט ווי טאָלסטאָי
האָט מותּר געווען אויף די באַקוועמליכקייטן פון דעם לעבן
אזוי האָט ער צוליב די זעלביגע סיבות מותּר געווען אויף
דעם דעקאָראַטיוון פארנעם פון די ליניעס, אויף דער פּסיכאָ־
לאָגישער קולטור, אויף דעם גלאנץ פון פארבן. פון דעם סכסוך
מיט דער גייסטיגער גרויסער זאַטקייט, מיט דער נערוועזער צע־
רייצטקייט איז אַנטשטאַנען אַ גורל פון א קינסטלער, וואָס איז אפשר
געוואָרן גרויס מער דורך דעם מותּר זיין, ווידורך דעם שאַפן.

רחל ווישניצער־בערנשטיין

דאָמיע. א קאריקאַטור אויף אַדאָלף קרעמיע. צום ארטיקל די אנטוויקלונג פון דער מאדערנער גראפיק.

Minister "en expectative". Caricature of Adolphe Crémieux. Lithograph. Daumier.